

Досліджений матеріал із вказаної тематики дав змогу оцінити масштаби розподілу та з'ясувати особливості співпраці УГКЦ з Єпархіальним комітетом у справах опіки військових сиріт та як намагались уникнути глобальної трагедії для суспільства – масового осиротіння в Східній Галичині. Беззаперечно, благодійна діяльність дала змогу великій кількості дітей-сиріт жити, навчатися та оминати багато лих у воєнний і післявоєнний період.

ЛІТЕРАТУРА

1. Центральний державний історичний архів України, м. Львів, (далі ЦДІАУЛ). Ф. 572. Оп. 1. Спр. 1. 2 арк.
2. ЦДІАУЛ. Ф. 572, Оп. 1. Спр. 2. 108 арк.
3. ЦДІАУЛ. Ф. 572, Оп. 1. Спр. 3. 14 арк.
4. ЦДІАУЛ. Ф. 572, Оп. 1. Спр. 4. 54 арк.
5. ЦДІАУЛ. Ф. 572, Оп. 1. Спр. 5. 119 арк.
6. ЦДІАУЛ. Ф. 572, Оп. 1. Спр. 6. 47 арк.
7. ЦДІАУЛ. Ф. 572, Оп. 1. Спр. 8. 14 арк.
8. ЦДІАУЛ. Ф. 572, Оп. 1. Спр. 9. 44 арк.

Богдан ГАВРИШОК

*Кандидат географічних наук, доцент Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
gavrok2911@tnpu.edu.ua*

Ігор КЛАПОУЩАК

*Вчитель географії вищої категорії, методист
Академічного ліцею «Генезис»,
Тернопіль, Україна
kidgeo@ukr.net*

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ЗАСОБАМИ САКРАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ (НА ПРИКЛАДІ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Соціалізація (лат. socialis – громадський) – це процес входження індивіда в соціальне середовище (суспільство) через засвоєння знань, норм, правил поведінки, ідеалів, переконань, цінностей тощо. Процес соціалізації триває протягом всього життя людини [1]. У своєму дослідженні під соціалізацією особистості, вслід за В. Пазенком [5], розуміємо «цілеспрямоване формування її соціального досвіду за допомогою різних векторів громадянського простору, особливо природної та культурної спадщини». Якщо індивідом народжуються, то особистістю

стають в процесі соціалізації. Потреба в духовному присвоєнні культури світу задовольняється через різні аспекти життєдіяльності людини, в тому числі й через відвідування пам'яток культурної спадщини людства, локалізованих на різних територіях. В процесі такої візуалізації побачене і стає надбанням особистості. Власне туристична діяльність й дає змогу пережити особистісну належність до культурного досвіду свого народу. Ресурси культурного туризму «майже вічні». Досвід подорожування забезпечує опанування людиною культурних надбань, сприяє підвищенню самооцінки, формуванню самоповаги та набуттю унікального досвіду. Важливим у соціалізації індивіда є не лише результат подорожі, але й сам процес.

Територія Тернопільської області, як і України загалом, є унікальним просторово-цивілізаційним переходом між західно-католицьким та православно-східнослов'янськими світами. Вже з XVI ст. європейська історіографія подає Поділля (до теренової ідентичності якого належить більша частина Тернопілля) як «бастіон християнства на сході». В результаті складних історичних процесів XVI-XVIII ст. територія сучасної Тернопільської області стала регіоном поєднання і взаємопроникнення західної (католицької) та східної (православної) гілок християнства, ісламу та різних течій юдаїзму.

Ознайомлення з історією на місці події, а не лише за літературними джерелами, сприяє повнішому засвоєнню пізнавальної інформації. Мандрівки місцями історичних звершень часто сприяють зміні політико-ідеологічних та регіональних стереотипів [5]. В цьому контексті Тернопільська область є унікальним регіоном, територіальну ідентичність якого вербально можна означити так, як й звучить сучасне гасло об'єднаної Європи – «Єдність у різноманітності». Адже це – один з небагатьох регіонів країни в межах якого поєднуються три своєрідні історико-географічних землі: Поділля, Галичина та Волинь.

Метою нашого дослідження є аналіз можливостей соціалізації особистості через використання сакральних об'єктів історико-культурної спадщини Тернопільської області в екскурсійно-туристичній діяльності.

Питання функціонування релігійного туризму та паломництва в західному регіоні України загалом і на Тернопіллі, зокрема, висвітлені у працях Т. Божук, К. Дударчук, А. Кузишина, О. Любіцевої, Я. Мариняка. Так, дослідження Я. Мариняка [4] розкриває сучасний стан паломництва в області в умовах воєнного стану; публікації О. О. Любіцевої [3] дають змогу чітко розмежувати паломництво, як духовну потребу віруючих та релігійний туризм, як явище переважно пізнавальне. В. Жученко [2]

проаналізував розвиток дитячого і молодіжного туризму в Україні, окреслив сучасний стан та перспективи цієї сфери, що правда переважно з позицій економіки, а не формування ціннісних орієнтирів підростаючого покоління.

Цікавими для туристів є як діючі, так і занедбані релігійні споруди. Чисельність занедбаних або перепрофільованих сакральних об'єктів на Тернопіллі досить значна. Переважно це колишні римо-католицькі костели та синагоги. Вони є німими свідками кардинальної зміни в релігійній ситуації регіону після Другої світової війни. Римо-католицизм наприкінці 30-тих років ХХ ст сповідували переважно етнічні поляки, юдаїзм – євреї. Більшість з них жили тут століттями. В період Другої світової війни значна частина євреїв регіону були знищені нацистами. Пізніше, тоталітарний комуністичний режим вирішив етнічних поляків виселити на територію Польщі. Як результат – католицькі храми та синагоги залишилися без прихожан. Знайомство з ними вважаємо особливо важливим для адекватного розуміння історії розвитку свого краю, формування релігійної толерантності та зацікавленості культурними надбаннями різних етносів, що протягом століть творили культурологічний простір краю. Окрім того, вони є цікавими з естетичної точки зору при вивченні еволюції архітектурних стилів. Такі об'єкти доцільно включати у навчальні краєзнавчі екскурсії для учнівської та студентської молоді.

Православні й греко-католицькі храми нині переважно відреставровані та використовуються релігійними громадами. Найцікавішими як для паломників, так і для туристів є духовні центри Зарваниці та Почаєва. В обох локаціях головними об'єктами поклоніння є чудотворні ікони, короновані римським папою. З архітектурної точки зору у Почаєві є більша кількість споруд, що мають статус пам'яток. Перш за все це Успенський собор збудований за проектом Готфріда Гофмана. На нині комплекс споруд перебуває на балансі Кременецько-Почаївського історико-архітектурного заповідника. Використання його в туризмі обмежене через специфічну позицію УПЦ, що нині користується цими спорудами.

У Зарваниці об'єктами туристичного інтересу є добре збережений бароковий храм Пресвятої трійці (XVIII ст) та комплекс споруд «Маріїнського духовного центру», побудований після 2000 р. Однією з найпривабливіших локацій для екскурсійного відвідування разом з іншими культовими спорудами є сворений на території центру «Український Єрусалим».

З-поміж інших храмів східного обряду зацікавлення туристів викликають катедральні собори ПЦУ та УГКЦ в Тернополі, Троїцький храм у Бережанах, Миколаївський храм у Теревовлі, Преображенський собор Кременця (колишній костел єзуїтів) та багато інших. Окремого дослідження потребують пам'ятки дерев'яної архітектури у Чорткова, Підгаєць, Бережан тощо

Серед діючих римо-католицьких храмів найцікавішими для туристів традиційно є костели міст Бучач, Чортків, Збараж, Бережани, Кременець, Теревовля; селищ Микулиці, Скала-Подільська, сіл Струсів, Лосяч, Озеряни, Окопи. Кожен із них по своєму оригінальний і неповторний. Так, у Кременецькому костелі є діючий орган з ХІХ ст. і барельєф поету Юліушу Словацькому. Він був єдиним діючим костелом в області за часів комуністичного режиму. При його відвідуванні можемо ознайомити екскурсантів як із постаттю видатного уродженця Кременця, польського поета Ю. Словацького, так й з історією переслідуваннями католиків у Російській імперії та СРСР. Храми у м. Чорткові та с. Лосяч – типові зразки неоготичної архітектури. Перший із них перебудований наприкінці ХІХ ст. за проектом Яна Кароля Саса-Зубжицького. Бучацький костел на ціле століття старший за вже згадані і є класичним зразком барокової архітектури. Дещо рідше увагу туристів привертають католицькі храми міст Заліщики та Борщів, смт. Товсте, Гусятин, сіл Біще, Буданів, Старі Петликівці тощо. Причини цього теж різні. Наприклад, костели в Біщі й Буданові обділені увагою туристів та операторів туристичної сфери зовсім не заслужено. Просто вони знаходяться осторонь основних туристичних потоків.

Значно складніша ситуація із храмами, що стоять в якості «романтичних руїн давнини». Найвеличнішими та найпопулярнішими серед туристів є руїни костелів у с. Язловець, м. Підгайці, в урочищі Червоне (околиці сіл Нирків-Нагоряни, Товстенська селищна громада), Сидорів, Сороцьке та багато інших. Перераховані костели мають різний статус, побудовані в різних архітектурних стилях й у різний час. Спільним для них є часткова руйнація стін, відсутність дахових перекриттів чи їх пошкодженість.

Найпопулярнішим з-поміж перерахованих вище поселень є с. Язловець. Це поселення є центром паломництва для католиків. Тут діє жіночий монастир Непорочного Зачаття Пресвятої Діви Марії. У ньому знаходиться копія скульптурної роботи О. Сосновського «Матір Божа язловецька» та мощі Блаженішої Марцеліни Даровської. Саме монастир і катакомбний гробівець монахинь є популярним серед туристів. Засновниця

монастиря матінка Марциліна є авторкою оригінальної глибокогуманної педагогічної системи, яка може бути темою окремого дослідження. Оскільки в школі Згромадження, очолюваною настоятелькою Марцеліною, навчалися лише дівчатка – то окреме місце у виховних положеннях закладу мало окреслення ролі жінки у суспільстві.

В селі є також руїна величного ренесансного костелу, заснованого магнатами роду Буцацьких-Язловецьких ще у XVI ст. Він має статус пам'ятки архітектури національного значення, проте поступово руйнується через відсутність даху. Нині в оздобленні храму ще можна розгледіти оригінальні ренесансні портали та фрагменти фресок на стінах.

В межах досліджуваного регіону є кілька десятків населених пунктів так чи інакше пов'язані з розвитком їдишмовної єврейської культури. В окремих із них нині є більш чи менш збережені синагоги. При глибшому вивченні теми можливе створення окремих тематичних маршрутів як пізнавального характеру, розрахованих на різні категорії екскурсантів, так і для ностальгійного туризму євреїв, предки яких колись проживали на теренах краю.

Нині поширеною практикою є включення пам'яток єврейської культури в екскурсійні тури там, де логістично це виправдано. Найчастіше увагу туристів привертають синагоги в Кременці та Чорткові. Нажаль, використання їх далеке від сакрального: у першому випадку синагога використовується як приміщення центрального автовокзалу; у другому – будівлі занедбані. Дещо рідше увагу туристів привертають синагоги в Гусятині, Товстому, Скалі-Подільській, Струсові, Підгайцях, Гримайлові, Бережанах та ін. Причина такої ситуації – побудова оглядового маршруту і віддаленість відповідних пам'яток від нього. Є й суб'єктивний фактор. Не всі маршрутні гіді мають достатньо знань з юдаїки.

Нами проаналізовано окремі аспекти використання сакральних споруд Тернопільської області у краєзнавчих пізнавальних екскурсіях з метою соціалізації особистості та поглиблення усвідомлення свого зв'язку з історією і культурою краю. Виділено найпопулярніші серед туристів сакральні об'єкти як діючі, так і занедбані. Перспективним напрямком подальших досліджень цієї тематики вважаємо каталогізацію сакральних об'єктів польсько-української й єврейсько-української культурної спадщини на Тернопільщині та розробку шляхів її раціонального використання в рамках сакрального, пізнавального та ностальгійного різновидів туризму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Герасимчук А.А., Палеха Ю.І., Шиян О.М. Соціологія. Навчальний осібник. Київ: Вид-во Європейського університету, 2004. 246 с.
2. Жученко В. Г. Формування громадянських цінностей студентської молоді засобами туризму. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Соціально-педагогічні засади формування громадянської відповідальності у студентів»(11-12 квітня 201 р). Київ, 2019. С. 118 - 120.
3. Любіцева О.О., Романчук С.П. Паломництво та релігійний туризм: навч. посіб. Київ: Альтерпрес, 2011. 416 с.
4. Мариняк Я., Стецько Н. Нові реалії паломницької діяльності у Тернопільській області. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Географія*, 2022, 52.1: 143-152. DOI: <https://doi.org/10.25128/2519-4577.21.2.18>
5. Пазенок В. С., Федорченко В. К. Туризмологія: концептуальні засади теорії туризму. Науково-навчальне видання. Київ: КУТЕП, 2008. 368 с.

Юлія ГРАБЕЦЬ

*Здобувачка третього освітньо-наукового рівня вищої освіти
Тернопільського національного педагогічного університету імені
Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна
juliajuliakows@ukr.net*

ДІЯЛЬНІСТЬ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОГО ПАРАФІЯЛЬНОГО ДУХОВЕНСТВА СХІДНОЇ ГАЛИЧНИНИ В КОНТЕКСТІ ЗБЕРЕЖЕННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ НАСЕЛЕННЯ У МІЖВОЄНИЙ ПЕРІОД

Після Першої світової війни Східна Галичина стала частиною Польської Республіки. На Паризькій мирній конференції 1919 р. польське представництво зобов'язалось перед країнами Антанти надати українському населенню автономію. Проте, отримавши бажані території, влада розпочала процес полонізації та репресії щодо українців, зокрема у сфері освіти та культури.

Зважаючи на умови, в яких опинилося українське населення Східної Галичини, митрополит Андрей Шептицький у своїх посланнях до священників наголошував, що вони мають бути не лише моральними авторитетами, але й допомогти українцям зберегти традиційні цінності у культурно-освітньому та господарському житті у парафіях [2, с. 86]. Відтак парафіяльне духовенство на протигагу державної політики почало діяти у двох напрямках.

Перший напрямок роботи священників – це протидія денационалізації українського шкільництва.